

## IV.

A mit az előzőkben a gymnasiumi latin és német utasításokról kísérlettem meg bizonyítani, az áll a reáliskolai német és francia utasításokról. Ezeknek taglalásával nem akarom ezuttal szives olvasóim türelmét próbára tenni.

Legyen szabad egyszerűen ráutalni azokra a felolvasásokra, melyekben a Magyar Pædagogiai Társaság 1894 novemberi ülésén (megjelent a Magyar Pædagogia 1894 decemberi számában) és az Országos Középisk. Tanáregyesület budapesti szakosztályában (megjelentek az O. K. T. E. Közlöny 1895. évfolyamában) e tárgyról panaszaimat elmondtam. Sajnos, nem dicsekedhetem azzal, hogy középiskolai szaktársaim körében valami élénk visszhangot keltettek volna panaszaim. Sokan szóltak fel, de úgy szólván egyhangulag azt hirdették, hogy a reáliskolában igenis meg lehet valósítani a tanterv és utasítások által kitűzött célt: meg lehet tanítani német beszédre is, francziára is; elérhető az is, hogy az érettségén tudjanak magyar szöveget németre is, francziára is fordítani, a német irodalomtörténetet is el lehet végezni, és német meg francia művek olvasására is képesíteni. Mi marad egyéb hátra, mint megadni magamat és bevallani, hogy én nem tudom mindezt elérni. Ez a nyílt vallomás legyen mentségem azért a vállalkozásért, hogy e sorokban újra elmondtam kétségeimet legalább a gymnasiumi nyelvtanítás ügyében.

(Szeged.)

BARTOS FÜLÖP.

## AZ IFJUSÁG MŰVÉSZETI NEVELÉSÉRŐL.

Régóta és sokszor hangoztatták modern nevelési rendszerünkkel szemben azt a követelést, hogy iskoláinkban a művészeti képzésnek helyet juttassunk s ezáltal társadalmi műveltségünknek egy érezhető nagy hézagát pótoljuk. Mert ez idő szerint ifjúságunknak nem nyújtjuk azt a magasabb, általános műveltséget, melyre minden nevelésnek a tudományos előkészítés és a nemes erkölcsű jellemesség fejlesztése mellett törekednie kell. Iskoláink csak egyoldalú irodalmi műveltséget adnak, melyből egy fontos elem, a művészeti képzés, az æsthetikai ízlés kellő ápolása hiányzik. A szép iránt való érzék és fogékonyság mindenkivel veleszületik; az emberi lélek e tehetségét nem szabad elhanyagolni, hogy meg ne foszszuk az élet egyik legnemesebb gyönyörétől, a művészeti alkotások megértésétől és élvezetétől. Kívánatos és hasznos ez különösen anyagiasságunk közepett, mert az e tiszta forrásból fakadó

örömek megnyugvást nyújtanak az élet viszontagságai, a munka terhe mellett.

Ifjuságunk, társadalmunk jelenleg az esztetikai nevelésnek hijával van, a művészet kérdéseiben járatlan. A kitűnően érett ifjú középiskolai tanulmányainak befejezésekor elő tudja sorolni tőlünk időben és térben távol eső népek szónokait, költőit s azok műveit, feje hemzseg hadvezérek és csaták neveinek légiójától, ismeri a néptribunok hatáskörének minden csinját-binját, jártas idegen világrészek florájában és faunájában, — de nem sejtí, hogy melyek a román és renaissance-stíl jellemző sajátosságai, fametszetet rézmetszettől megkülömböztetni képtelen, Rafael és Rembrandtról csak azt tudja — ha tudja — hogy mind a kettő képeket festett: az emberi szellemnek a művészetek terén kifejezésre jutott evolútiója, évezredes tevékenysége jóformán terra incognita számára. Vajjon állíthatjuk-e az ilyen ifjúról, hogy az iskola neki a minden észszerű tanterv követelte általános műveltséget megadta? — Egész társadalmunk ugyanazt a képet mutatja. Míg az irodalmi műveltség széles rétegekben terjedt el, íróinknak nagy olvasóközönségek van, addig a művészi törekvések kellő méltatásban nem részesülnek, esztetikai megállapodott nézeteket, ítéleteket hasztalanul keresünk, művészi közízlésről pedig szó sem lehet. Mennyivel máskép van ez Nyugat országában, s ha ott panaszkodnak a nagy közönség művészeti tapasztalatlanságáról, mit szólunk mi? Művészeink vannak, de műértő közönségünk nincs. Képiróink, szobrászaink sokszor külföldre kénytelenek vándorolni, hogy megélhessenek. Képkiallításainkon képeket alig vesznek; eljárnak oda divatból, fitogtatott érdeklődésből s bámulják a festményeket nagyságuk szerint, a legnagyobb vásznaknak akad rendszeren legtöbb nézőjük. A képzőművészeti társulat minap tartott közgyűlésén constatálta az évi jelentés, hogy a millenniumi tárlat látogatottsága a szerény várakozásnak sem felelt meg, vásárolni mindössze 26 képet vásároltak. Münchenben a rendes tárlatokon 100—200 ezer márka ára műtárgy kel el. — Gyakorlati tekintetben ez állapotok következménye, hogy iparunk termékei csín és izlés tekintetében nem vetekehetnek a külfölddel, iparunk meddő és terméketlen, még a régi motívumokat sem tudja kellően fölhasználni, nem hogy újakat teremthetne. Lakásaink berendezése, butorozása a legtarkább egyveleg; volt egy folyóiratunk, mely a művészi iparnak, a nemzeti meggazdagodás e nevezetes tényezőjének érdekeit szolgálta: pártolás hiányában megszűnt. Sehol annyi szedett-vetett díszítésű, művészeti értelmetlenséggel emelt palotát nem látni, mint fővárosunkban. Sok példát idézhetnék állításom bizonyítására, mely jogosnak tűntetheti föl tételemet, hogy a gyakorlati élet követelményei — melyek az iskolát ostromolják — épúgy mint a nevelés ideális célja egyaránt teszik szükségessé, hogy iskoláinkban a

művészi nevelésre nagyobb súlyt fektessünk, az izlés fejlesztésére módot nyujtsunk.

Mit tettek eddigelé e czél érdekében a külföld országai?

A modern culturállamok között a legnagyobb haladást Franciaország mutatja e tekintetben, hol a művészet a tudomány és irodalom mellett egyenrangú helyet foglal el. Államférfiai a XVII. század óta kiváló támogatásban részesítettek minden művészeti mozgalmat, mert belátták a magasabb művészi képzés gyakorlati fontosságát, az ebből eredő tevékenység nagy nemzetgazdaságtani jelentőségét. Ez istápolásnak eredménye, hogy jelenleg a francia nép viszi a művészetekben a vezérszerepet, hogy műipara utól nem ért virágzásnak indult és a nemzeti vagyonosodás kiapadhatatlan forrása. Meggyőzően szemlélteti a műpártolás praktikus előnyeit Dumreicher báró munkája: *Über den französischen Nationalwohlstand als Werk der Erziehung*. Az *æsthetikai izlés fejlettsége a szabadkézi rajznak, a rajzi nevelésnek gyümölcse, mint a melyre a francziák mindig különös súlyt fektettek. Tantervükben a szabadkézi rajz előkelő helyet foglal el, különösen az 1879-iki reform óta. Akkor szervezték a rajzfelügyelők állását; ilyenekül pedig nem rajztanárokat, a régi *methodus* neveltjeit és terjesztőit, alkalmaztak, hanem művészembereket, kik kiméletlenül írtották ki az elavult tanítás hibáit és fáradságot nem ismerve, buzgólkodtak a helyesnek ismert újítások megvalósításán.*

Ezzel azonban nem elégedtek meg és legújabbban elérkezettnek látták az időt, hogy a theoretikus művészeti nevelésnek — mely lényegesen különböző a rajzi neveléstől — útját egyengessék azáltal, hogy a műtörténelem tanítását bevitték az iskolákba, még pedig az oktatás minden ágában. Nem beszélek főiskolákról, a Sorbonne, Collège de France, az École du Louvre és a számos Faculté műtörténelmi és *æsthetikai* előadásairól, hisz ilyeneket találunk más országok egyetemlein is, azokra a specialis cursusokra sem gondolok, melyek a párisi és vidéki museumokban rendszeren tartatnak a nagy közönség számára, hanem arról, hogy ma már a népoktatásba és az egész középiskolai oktatásba bevitték a szabadkézi rajz mellé a műtörténelem ismertetését. Népszerűsíteni akarják a művészeteket, hogy azok közkinccsé váljanak. Rendkívül sokat tesz e tekintetben Páris városa. Felsőbb elemi iskolái számára oly tankönyveket szerkesztetett, melyek a gyermek fölfogásához mértén ismertetik meg vele a művészi alkotásokat és emlékeket és fogékony lelkében felkeltik a szép iránt való érdeklődést. Pécaut-Baude-nek «Beszélgetései» a művészet és műtörténelem legegyszerűbb kérdéseiről mintaszerű példáját képezik a hasznos ifjúsági olvasmánynak, melyet a francia akadémia díjjal koszorúzott, a közoktatási miniszter pedig *souscription*-nal tüntetett ki. Szerveztek — tanfással párhuzamban — láto-

gatásokat az emlékekhez és a museumokba. A felnőtteket is belevonják a művészeti nevelésbe: rendeznek számukra nyilvános fölolvasásokat, ingyenes szabadkézi rajzcursusokat, számos specialis iskolájában a város elméleti és praktikus oktatást nyújt a művészetekről és azoknak az iparban való értékesítéséről. Népszerű, olcsó füzetekben terjesztik ezeket az ismereteket\* és így mindenképen gondoskodnak arról, hogy a francia ipar megőrizze azt a fensőbbségét, melyet más nemzetek felett eddig gyakorolt.

Minket azonban e tanulságos mozzanatoknál jobban érdekel az a hely, melyet a műtörténelem a középiskolákban elfoglal. Aránylag hamar nyert polgárjogot a tantervben. Az első műtörténelmi cursust Roger Peyre tartotta 1881-ben a Collège Stanislas-on. Összegyűjtötte a felsőbb osztályok jobb, önkényt jelentkező tanulóit s külön órákban ismertette a művészet főbb korszakait, a mire a történelmi tanítás keretében nem volt kellő alkalma. Párhuzamosan ezen órákkal látogatásokat rendezett a Louvre-ba, a hol bemutatta a különböző fejlődési fokok jellegzetes alkotásait, miután előzetesen általános útmutatást adott a tárgyról. Ezek az előadások oly népszerűsége tettek szert, az elért siker oly biztató volt, hogy nemsokára specialis cursust rendszerezítettek a veteranusok számára (így nevezik azokat a tanulókat, kik a classe de philosophie és rhétorique elvégzése után még benmaradnak az intézetben, hogy külön tanulmányok által készüljenek az école normale supérieure és a licence számára). — 1890-ben a classe de philosophie és rhétorique (mely körülbelül gymnasiumunk 8. osztályának felel meg) mellé is adtak ily facultativ cursust a műtörténelemből. Az önkénytes jelentkezés módszere jónak bizonyult, kötelezőleg szorítani a növendékeket e cursus hallgatására talán leszállította volna annak értékét. A szabad jelentkezés előny is az enseignement secondaire moderne tantervével szemben (a hol ez általánosan kötelező rendes tantárgy); a tanár nem kénytelen a vizsgálatra való előkészítéssel foglalkozni, s így tetszése, hajlamai, a tanulók értelmisége és a pillanatnyi szükség szerint variálhatja előadásait. Az enseignement secondaire classiqueban (mely gymnasiumunknak felel meg) azóta általánosan terjedt el a műtörténelemnek facultativ tanítása. A Collège Stanislas mintájára először a lycée Louis-le-Grand-ban szervezték, majd pedig Páris minden középiskolájában, a vidék is követte a példát. Ezen cursusok mindenütt virágoznak, látogatottak, az intézetek gazdag photographiai gyűjteményekkel, a British Museum ismert gipsz- és galvanoplastikai másolataival látták el magukat, az ifjusági könyvtárakat pedig a műtörténelemre vonatkozó

\* Bibliothèque populaire des écoles de dessin, dirigée par M. A. Cougny, egy-egy füzet ára 75 cent.

munkákkal gazdagították. A többi cursushoz hasonlóan a műtörténelemből is tartanak versenyt, a melyen díjakkal tüntetik ki a legjobb dolgozatokat.<sup>1</sup> A realiskoláinkhoz hasonlítható enseignement secondaire moderne tantervében a művészetek története 1891 óta rendes tantárgyként szerepel, de ez idő szerint még össze van házasítva a művelődéstörténet tanításával annyiban, hogy e két tárgy tanításának együttvéve hetenként három órát juttattak. De mindegyik tárgy önálló, külön tankönyvvel,<sup>2</sup> sőt sokszor külön tanárral is bír. A műtörténelem tanítása a történelem tanárára van bízva, azonban más tanár is taníthatja.

A tárgyalás négy sarkalatos pontja a görög művészet, a gotika, a renaissance és a XVII. század művészete. A többi részlet csak általánosságban nyer ismertetést, hogy az egyes korok között meglegyen a kapocs.<sup>3</sup> Az Utasítások megkövetelik, hogy az általános fogalmak a legegyszerűbb és legerősebb formában adassanak elő, a techn. terminusok lehető mellőzésével. A sok név és évszám minden áron kerülendő, a helyett a logikus fejlődésre fektetendő a főszűly, az elérendő czél pedig a művészeti alkotások iránt való érzék és érdeklődés fölkeltése. A magyarázatokat oly műemlékhez, vagy művészeti alkotáshoz kell fűzni, mely az illető kornak, fejlődési foknak mintegy tipikus kifejezője. Nem szabad tehát sorszerint előszámolni az összes nevezetes görög templomokat, elég egynek pl. a Parthenonnak tüzetes ismertetése: ném szükséges az összes gót templomok fölsorolása, mert a Notre-Dame vagy az amiensi templom beható leírásával kellőképen jellemezhető az új építészeti stílus; a renaissance számos művészei közül csak egy-kettő képezheti a tárgyalás középpontját; vagyis mindig oly művészhez vagy emlékhöz fűződik a tanítás, a hol legerősebben és egyszersmind legvilágosabban tükröződik vissza az illető kor izlése, fölfogása a «művészi szép»-ről. Mert a középfokú tanításnak nem lehet az a czélja, hogy a műtörténelem valamennyi jelenségét ismertesse és a tanuló értelmét az emlékek és művészek neveinek hosszú sorával terhelje meg, csak be akar vezetni a szép alkotások megértésébe, ahhoz pedig elegendő a legkimagaslóbb művek méltatása. E tárgyra való tekintettel a baccalauréat

<sup>1</sup> Ezen alkalommal kitűzött tételek, pl.: Az oszlop története, eredetétől a bizanci korig. A boltív története és szerepe a gót művészetig. A halotti cultus építészete Egyiptomban és Etruriában. A görög szobrászat jellemzése és fejlődése Phidiasig. Phidias és Michel Angelo, szellemük és befolyásuk.

<sup>2</sup> A legjobban elterjedt tankönyv Roger Peyre: Histoire générale des Beaux-Arts, 1 fort volume de 786 pages, avec 300 illustrations. Paris, Delagrave.

<sup>3</sup> Plan d'études et programmes de l'enseignement second. moderne. Paris, Delalain. 1895.

vizsgálatoknál az irodalomtörténettel és a világtörténettel kapcsolatban a jelöltekhez kérdéseket intéznek a műtörténelemből is. Mindennek köszönhető, hogy a francia középiskolát végzett ifjú szép tájékozottsággal bír a művészet kérdéseiben, azok iránt érdeklődik s képes a museumok kincseit, országa építészeti emlékeit keletkezési koruk világánál nézni, helyes alapon méltatni. A műtörténelem rendszerébe való bevezetés, annak összefoglaló ismertetése azonban csak azért gyümölcsöző és lehetséges, mert alapos, helyes irányú rajzi képzés előzi meg nyolcz éven keresztül. Már a szabadkézi rajz vezette be a tanulót a különböző korok stíljébe, az ornamenteket ismerik; szemök látása oly gyakorlottságra tett szert, hogy a bemutatott képekből a tanár irányítása mellett következtethetnek, ítélnetnek, összehasonlításokat tehetnek, a mit a mi tanulóinkról el nem mondhatunk, mert azokat nem szoktatjuk az öntudatos látáshoz, a megfigyeléshez, értelem és azért szellemi haszon nélkül nézik rendesen a bemutatott képeket.

Anglia követte csatornántúli szomszédjának példáját és gondoskodott ifjuságának a rajzolás által való képzéséről. Igaz, hogy a nevelés e reformjánál tisztán gyakorlati szempont, a műipar fejlesztése vezette. Az első londoni világiállítás alkalmából meggyőződött arról, hogy ipara a más országokéval nem képes versenyezni, fölállította a művészet és művészeti ipar termékeinek museumát South Kensingtonban, azután szervezte az Art school-okat, melyeknek ellenőrzését, vezetését a nevezett museumhoz kapcsolta. A rajztanítás szervezésében itt is művészek mondták a döntő szót. A geometriai és matematikai elemnek elnyomásával, mely túlzásig víve mint nálunk lélekölő foglalkozássá teszi a rajzot, a formaérzék fejlesztésére; a természet után való gyors, könnyed és szabad rajzolásra fektették a fősúlyt. Ezen iskolákat bárki látogathatja, nem szabad azokat specialis intézeteknek tekintenünk és hogy mily népszerűek, mutatja eléggé az a körülmény, hogy pl. tavaly előtt egy milliónál több tanuló vizsgázott le Londonban. Azelőtt a vidéken is tartottak ily cursust befejező vizsgálatokat, most azonban az elbírálásban való egyöntetű eljárás kedvéért a fővárosban concentrálták a bizonyítványok kiadását. A South-Kensington-Museum vizsgálóbizottságának — melynek tagjai a legnevesebb angol művészemberek — jelentései rendkívül érdekesek, kitűnnek páratlanul szigorú hangjuk által. Az egyes iskolákat az elért sikerhez mérten részesíti az állam subventióban. Sehol aránylag annyi rajztanító nincs, mint Angliában. Mindennek eredménye a közizlés finomodása, ma az angol izlés mindenfelé terjedőben van, ipara, különösen butoripara, nagy lendületet vett s pl. a chicagói kiállításon legyőzte valamennyi versenytársát. Ép oly tanulságos mint az art schoolok tanterve az amerikai iskolaké. Amerikában is reformálták a rajzoktatást a nép- és a középiskolákban, megvalósítva nagyrészen

Hirth reformeszméit, melyekre kigyót-békát kiáltottak hazájában, Németországban. Az ornamentek túltengését, a mintalapok után való rajzolást, gipszek másolását szűkebb határok közé szorították és szorosabb összeköttetésbe hozták a rajzot a természettel, az étellel. A rajznál az alsó fokon nem annyira a tisztaságra, hibátlan kivitelre vetnek ügyet, mint inkább arra, hogy a gyermek környezete egyszerű tárgyait ügyesen tudja vázolni. A geometriai alapformákat modellekből vagy tárgyakból vezetik le. Ezek másolásában, rajzolásában a gyermek érdeket és gyönyörűséget lel s nem érzi a geometriát, hozzászokik a természet tárgyait megfigyeléséhez, a helyes látáshoz, szeme élessé lesz, gyakorlottá az arányok visszaadásában. Így válik a rajz a művészeti oktatás grammatikájává.

Ezzel szemben áll az a módszer, mely jelenleg Németországban és nálunk is divatos s mely geometriai jellegénél fogva egészen alkalmatlan arra, hogy a tanulóban a tárgy iránt való szeretetet felkeltse, az aethetikai ízlés fejlesztését előmozdítsa s így a művészi képzésnek egyik eleme és eszköze legyen.

Sokan szólaltak föl a rajzoktatás elhanyagolt volta, a mostan követett rendszer hibái ellen. Néhány évvel ezelőtt Georg Hirth föltűnést keltett füzetben gyakorolt fölötte kiméletlen kritikát.\* A rajzi képzés reformján kívül azonban még sok egyebet kívántak az iskolától azok, kik a művészeti nevelésnek szükségességét fejtegették az irodalomban. Körülbelül ötven esztendeje, hogy Stark\*\* megindította a harcot, mely a művészeteknek helyet követel az oktatásban. Nyomában számosan ismételték a követelést. Megvitatta a kérdést a német philologusok és tanférfiak XXXV. és XXXVI. gyűlése is, megbeszélték az igazgatói gyűléseken: elismerték, hogy a művészi képzés nemcsak kívánatos, hanem szükséges is, mint a nevelés egyik legfontosabb feladata. De a mit megengedtek egészében, általánosságban, azt visszavonták rendesen, mikor részletes keresztülvitelének megállapítására került a sor. Az új irány győzni nem tudott s igen kevés az, a mi e tekintetben Németországban történt. Az új (1891) porosz tanterv újításképen ajánlja a szemléltető képek alkalmazását a classikus írók olvastatásánál és a történelmi tanításnál. Ott tartunk mi is körülbelül. A szabadkézi rajznak behozatalát a középiskola valamennyi osztályába nem tudták kivívni.

LÁNG NÁNDOR.

\* Ideen über Zeichenunterricht und künstl. Berufsbildung. München, IV. kiadás. 1894.

\*\* Kunst und Schule, zur deutschen Schulreform. Jena, 1848.

(Vége következik.)